

אמר דהם הממונה פרק שריש יומא

סדרת הש"ס

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

רבינו תנאל

רבינו תנאל... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)
אמר רבי יוחנן... (דף כ"ג)

Jacob ben Meir Tam.

15

ספר הישר

לרבנו תם

חלק השאלות והתשובות

מדויק ומזוקק על פי כתב יד

עם תקונים והנחות מר' אפרים זלמן מרגליות

ועם הערות

כאח

שרגא המכונה פייש ראזענמהאל

אב"ד דקיק ברעסלוי יע"א.

ברלין.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק אימצקאווסקי.

תרנ"ח.

מהדורה חדשה

פעיה"ק ירושלים תובב"א

הי"ח ב

11

מבהמה שנתנבלה בייט ובשבת לא ידענא מאי קשריך לרברי ארזני דתנן ר' יהודה אומר אם נתנבלה מערב שבת, מוכן לאדם חשיב ליה רכן בירו לשחוט, אבל פירי שהוא מחובר לאילן אינו מוכן לריבא הבנה כלל, אבל בבהמה קצת הבנה [איכא] כיון שהיא ברשותו אע"פ דלא נשהתה מע"ש נדאמריי השוחט בשבת יאכל לאחרים ולא לרב) אלא כיון שנאכל לאחרים מוכן הוא.

סימן ה. השיב רבנו תם להרב ר' שמשון:

אנכי הצעיר לא עצה ולא נבורה, אכן הוא המשיב מלחמה שעה, אנכי רש ונקלה אמרתי נמהרה, אכן הוא המביא כשרון המהרה, אנכי בור נשבר מימי מי מערה, אכן הוא כבוד סיד, טפה לא נחסרה, להשיב על תוכחתו וחלתי ואירא, כי ערום אנכי ואין כמות בקרה, אם כהה הברזל קלקל פנים וצורה(ה) ישיב על שניונות ואל יזרוק בי מרה. כי ידעתי כי עמקו שאלותיו ולא נסלאו ממנו אך לנסותי בחידודיו נלה לי סודו, ואשרי עבדיו ותלמידיו חתומי למרוי(ג), כי גם אני ביום ובלילה הנני עליהם(ג) מן ושמש הרב ר' שמשון בן רבנו ר' יוסף מנה בן מאתים(ד) השוכבים בין שפתים. ולי אני הקי יעקב ישא אחי פניו, לכל פשוט וקבל ועניה(ה), כי כאשר פרשתי לפי [שכלי(ו)] המעט, אתבונן הבא בירי.

א. (עין זמן תפלה).

אשר יאמר(ז) מורי על קרית שמע לזמן ותיקון, נראה בעיני שהקדמת ותיקון לאו משום זמן קרית שמע אלא משום תפלה, כדאמרינן תפלות כנגד תמידין תקנות(ח), והם היו ממהרין עבודת התמיד לפי שנאמר בו בקר. ואע"פ שהיו ממהרין קודם הנץ החמה כשהיטתה, אי אפשר להקדים כל כך זמן קרית שמע ותפלה, לפי שנא' 'יראוך עם שמש' ועה רצון מילתא היא(ט). ומכונן היו להתפלל סמוך לעבודתה ועם דמרומי חמה. והיינו דקאמר בתפלת השחר עד חצות(י) ורמינהו מצותה של קרית שמע עם הנץ החמה כדי שיסמוך נאולה לתפלה ונמצא מתפלל כיום, שמעינן מינה תפלה עם הנץ החמה מצותה ולא עד חצות, דקרית שמע מקדימין משום תפלה

ב. מולין דף י"ד ע"א.

סימן ח' (ה) ולורה כ"ל צמקוס ולורה נכ"י ועורה נדפוס. (ג) מלשון חמוס חורס בלימודי (ישעיה ע' ט"ו). וכונתו תלמידיה אשר חותם חורסו נראה נהס. (ג) כן הן הדברים נכ"י ודפוס וקשים להנין. וחולי ליל, כי גם המיד ביום ובלילה הכחו עליהם ענן ושמש, ועל כן מאוד מאוד אשריהם. (ד) כלומר שגדול כח האז יותר מהסן, ורומז בזה על מלאך רנניי תעניי כ"א ע"ב יבא מנה בן פרס אלל מנה בן מנה ואל יבא מנה בן מנה אלל מנה בן פרס. וגם על מעשה דרבי בערונין דף פ"ו ע"א פנו מקום לנן מלאה מנה וכי ופנו מקום לנן מלאים מנה עי"ש. (ה) לכל פשוט וקבל עניו כן הוא נכ"י ולכי הגהתי ועניו צמקוס עניו, וכונן על 'וימרח דרי אלעזר סנהדרין דף ל"ב ע"א לעולם היו קבל וקים ופרש"י שם קבל לשון אפל ושפל והורחחו כמו עניו. וכונת ר"ת בזה שישא ר"ש את פניו לו, אשר הוא איש פשוט ושפל ועניו לכל. וצדפוס איחא: 'ישא אחי פניו לכל פשוט וקבל עניו'. ועל זה כתב ראזים עגליון ח"ל: לכל פשוט וקבל עינים (הוא רומז לפ"ס מניגה דף ג' ע"ב פשט ידיו וקבל עיניו) ע"כ. ולי נראה כמו שכתבתי. (ו) כ"ל שניקן להוסיף (ז) מלמד יאמר (בהעמקת שד"ל חמד) ולהלכה נמלא גם תפונה זאת צדקס חמד מתכרת שבעית נד 30 ולהלכה אשר העתיק שד"ל מ"י ספר תש"י הגאונים שנידו. (ח) נכרות דף כ"י ע"ב. (ט) ועת רנן מילתא היא כן הוא נכ"י ודפוס ומסר בהעמקת שד"ל. (י) שם דף כ"ו ע"א.

יצין רלא
א מחלוקת
אבל באותן
קצות נינהו,
ול שאינו
טו) מוקצה
להם כבר
אבל הכא
ליה מוקצה
אם ימצא
נר הראויין
דעתו של
ה ואם לא
ומשום כך
יהם שלא
נבי נבלה
לכני יריתו
ה הוא לה.
מאתמול,
לא תחשוב
להו בין
אדם רוצה
תהניא לו
שיש בו
ותה הכנה.
רב אמר
מותר אמר
היה ראוי
ת הכלבים
גדוה הכנה
ניות הללו
מאי טעמא
קצה נינהו
זו לעורבין
אייתי ראיה
שג' ענפים
על של בין
נכסיין ואין
לומר חשב
ה יחי רחמי.
כ"ל שג"ל

ומשני ההוא לוחיקין דאמר ר' יוחנן וכו' וכדי שיסמוך וכו', מוכיח דהוה לן לאתורי קריה שמע [אם לא] (א) מפני הסמיכה. ונמצא מתפלל ביום ולא קודם הנגן החמה דהא לאו יום גמור הוא. וכולא שמעת' מוכחת דמיירי בסמיכת נאולה לתפלה ולא בהכניבות קריה שמע ובעונתה. חרע שהוא כן דכי אמר בפ"ק מאימת קורין שמע כשחרית (ב) החם לא פריך ורמינהו דשעמייהו דוחיקין לא משום קריה שמע ולא מצי למיסרך מינה אקריה שמע דדלמא דוחיקין נמי הוה מקדימין (ג) קריה שמע או מאחרין ללי בשביל התפלה. ועוד מדאביי גילף, דאמר רב הונא הלכה כאחרים ואמר אביי לתפלה כאחרים לקיש דוחיקין. אביי לא אמר הלכה כאחרים בתפלה ולא הלכה כדוחיקין (ד), משום דאחרים ודוחיקין לא איירי לא בתפלה ולא בקריה שמע (ט) אלא אחרים בקריה שמע, ודוחיקין מטעם תפלת השחר, והיינו דקאמר תניא נמי הכי דוחיקין הוה נוסרין אותה וכו' מאי קרא אמר ר' זירא ייראוך עם שמש, [ואין] אתפלה קאי כדאמר ר' זירא נופיה (ח) נבי העושה תפלתו קבע, מאי קבע כל שאינו עושה תפלתו קבע עם דמדומי חמה אמר ר' זירא מאי קרא וכו' ייראוך עם שמש (י).
 וגם כשהביא רביה למאי דאמר ר' יוחנן תניא נמי הכי דוחיקין וכו' ולא הביא רביה מהיה דתפלת השחר (י), דוחיקין סבירא להו זמן קריה שמע כהנך תנאי דמתניתין דהוא קודם הנגן החמה הרבה והיה דמאחרין ליה משום תפלה כדפרישית. וראיה לדבר קאמר נמי במי שמתויב (י) אם יכול לעלות ולהתכנסות ולקרות עד שלא תהא הנגן החמה דקאמרי (כ), לימא סתמא כרי אליעזר דאמר עד הנגן החמה ולא מהנגן ולאחריה, ומשני אפי' תימא ר' יהושע, [ואי דוחיקין אקריה שמע קפרי איכ כריי לא אחיא אלא היק] (כא) דלמא דוחיקין ואפי' הכי עד הנגן החמה ומשום תפלה דאמר ר' יוחנן וכו', ועוד דקאמר נוסרין שמי קודם הוא, ועוד דקאמר לימא האי סתמא, ולא פריך ורמינהו כדפריך נבי תפלה בתפלת השחר. והאי דקאמר עם לא סיני ולא סתירה, דעם תרחי לישנות משמע, אחר כדאמר עם דמדומי חמה (כג) בית הלל מתירין עם השמש (כד). ייראוך עם שמש (כד). ומשחמטע בסמוך עם חשיכה וענין (כה) עם בסמוך הוא לפניו או לאחריו. . ועוד רביה לדברי מהלכות גדולות, דהיג בהריא (כו) עד הצות ורמינהו מצוותה עם הנגן החמה עד שיקרא קריה שמע מקודם הנגן החמה ויסמוך נאולה

(ח) אם לא, כן נריך להוסוף ומסר נכיי ודפוס. (י) אם דף טי ע"ג. (יג) מן ועם דמדומי חמה לעיל עד כחן מסר כהעמק שד"ל. (יד) כן היה הנוסחא נכיי מסר תשובות הגאונים שהעמיק ממנו שד"ל. וכנ"ל. וכוננו שר"ח הניח ראייה מאזני מדלל קאמר הלכה כאחרים לתפלה והלכה כדוחיקין לק"ש, אלמא דנאמת לית הלכתא כוותיה לא כאחרים ולא כדוחיקין משום דאחרים לא איירי בתפלה וכדוחיקין לא איירי בק"ש, אלא טעמא דנפשיה קאמר אזני, ועיין לקמן דברי רבנו. ונכיי איתא אחר דלמך רב סוגל הלכה כאחרים בזה הלשון: והלכה כדוחיקין קיימא משום וכו'. ועיקר מסר מן הספר. וכדפוס סינו צלולה ועשו מן דוחיקין ודוחיקין או כדחיקין וגם תיקון לאחרים וקלקול ככל וכל. ונחנס ערס הגאון רח"ס לתקן את המעוות שאין יכול לתקן. והנכון על פי נוסחא שד"ל וכמו שנאמר. (טו) כלומר דאחרים לא איירי בתפלה ודוחיקין לא איירי בק"ש. (טז) אם דף טי ע"ג. (יז) מן והאי לתפלה קאי עד כחן מסר אלל שד"ל. (יח) כלומר כנכרות דף טי ע"ג לא הניח ראייה לדברי רבי יוחנן מהעבדייתא שסוגל צפי תפלה שחזר דף כיו ע"א מנחתם עם הכן הממה, וזה משום דנאמת אין מנחת ק"ש לדוחיקין עם הכן הממה, אלא דוחיקין סבירא להו וכו'. (יט) דף כ"ג ע"ג. (כ) אם דף כ"ה ע"ג. (כא) המנחת כהסגר מסרות נכיי והם כהעמק שד"ל. וכדפוס יש גם כחן ערכו הדברים. וכוננו. שמשם ראייה. דדוחיקין לא קפרי בק"ש על הכן הממה. דל"כ לא איתא כריי לדלדידים עלותם נקודם הכן הממה ועד גי טעות. (כב) שנת קיימ ע"ג כ"ט ע"ג. (כג) שנת י"ט ע"א. (כד) תהלים ע"ג. ה'. (כה) נכ"י שלנו, ואלל שד"ל וגם דפוס איתא וענין אחר, ודלדידים מנח כדון המנח. אחר. (כו) כן הוא צה"ג דפוס ווארשא ריש פי תפלת

לתפלה עם הנגן החמה ונמצא מתפלל מצוותה אקריה שמע לפי קוצר נרסו כדוחיקין אלא אהא סמכינן וכן פסק אחת קודם הנגן החמה ואחת לאחר ר' יהושע בן לוי הלכה כרי שמעון. עליו בשעת הדחק. מכל מקום אקודם דאמר כדוחיקין לקריה שמע, סימנא חוששין ואין קפירה באיחורו אבל בהק שמע וכו' לשאר עמא דבירושלים ש מקודם זה אין קפירה הלך. וגם בהלכו ועוד דאמר במגילה (נ) במצות יום או החמה. ועוד אמר במאומתי (ז) שאע"פ שמע לא היו אומרים יוצר אור עד ד ולפי דעתי הממה לקודתו קודם הנגן מקדימין תפילין לקריה שמע בתפלת הש של מוצאי שבת בשבת וזהו לא מירי. דעם דוחיקין משמע להו קודם, אב ממש. דרקק בברכות בכל השמועה ו

ב. בעו
 ואשר (ח) שאל ארוני על שבילת כלי

השחר אלל צה"ג שהוליא אח"ו הגי ר' נ צה"ג (כח) נכרות דף טי ע"ג. (כט) כהעמק שד"ל איתא: מ"ו אקודם קאי. ד' י"ל יוסר נכונה. והכונה, דהך מיימלא דרי אלל על אהת קודם הכן הממה שיואל צב צל יוס. ולפי הכתב יד שלנו הכונה, שו מ"מ כשמע מינה, שלא קבעו זמן ק"ש על שד"ל נראה יותר. ועיין בתוס' יומא דף נוסחא אחרת כהעמק שד"ל וז"ל: ואזני ל ואזני סימנא צעלמא יהיב. ע"כ. והגו (צ) יומא דף ל"ז ע"ג ועיין היטב שם ב נתקום שהן נכ"י ודפוס, וכהעמק שד"ל שו ועל זה הענין רח"ס קולמוסו ומתקן. ל (לו) מגילה דף כ' ע"א וכו'. (לז) נכרות על הארץ כן הוא נכ"י אלל בדפוס: כ הממה ונכ"י של שד"ל: . . על הארץ. ד"ס אבות דשמואל ורח"ס מתק תפילה (כ) כהעמק. ולפי זה הנוסחא מקדימין

ב. (ח) גם תשובה זו העמיק שד"ל מכ"י סו נראה שהיא תשובה צפני ענמה לרי ש צמלת אשר. אלל נכ"י שלנו ודפוס מתחל צומן ונמוקוס, אם גם לא צענין. (ג) צ

לתפלה עם הנץ החמה ונמצא מתפלל ביום כו). ומצותה קפריך, ואנו כשפירשונו מצוותה אקריה שמע לפי קוצר נרסה ספרים דילן. — ווסן קריה שמע לא קאי כותיקין אלא אהא סמכינן וכן פסק ההלכה בפ"ק (אמר ר' שמעון בן יוחאי וכו' אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה וכו' אמר ר' אחא בר חנינא אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כר' שמעון. אע"ג דאמר במסקנא כט) כראי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הרהק. מכל מקום אקודם או אאחר הנץ החמה הוי קבעי ומניל). ואב"י דאמר כותיקין לקריה שמע, סימנא הוא דיהיב"ל (ואפי' אם הוי סאחרין לא הוי חוששין וואן קפירה באיחורו אבל בהקדמתו יש איסור. והיינו דאמר' ביומא ל"ג) הקורא שמע וכו' לשאר עמא דבירושלים שאולנ) יודעין שודאי הגיע ולא הקדימו, ואפי' מקודם זה אין קפירה (וגם בהלכות גדולות לה) פוסק הלכה כר' שמעון בן יוחאי. ועור דאמר במנילהו) במצות יום אע"פ שמצותה כל היום עיקר מצותה אחר הנץ החמה. ועור דאמר במאימתינו) שאע"פ שעלה עמוד השחר ושחטו התמיד וקראו קריה שמע לא היו אומרים יוצר אור עד דמטי ומנו, ומסתמא כהנין [ההמה] על הארץ (ל) ולפי דעתי הממהר לקרותו קודם הנץ החמה לא יצא ידי חובתו כל כך, ואע"פ שמצינו מקדימין תפילין לקריה שמע בתפלת השחר (ל), שעת הרהק שאני כדאמר' (ו) רבי התפלל של מוצאי שבת בשבת ותו לא מירי. כללא דמילתא כותיקין לא קיימא לן. ואע"פ דעם דותיקין משמע להו קודם, אב"י דנקיש סימנא בידיהו משמע ליה עם עם ממש. דרק בברכות בכל השמועה ותמצא כדברך, אך לא פירשתי ככל הצורך, כי לא נפתי. L

ב. (בענין טבילת כלי עץ).

ואשר (א) שאל אדוני על טבילת כלי עץ קתם שאלתו) כי ידעתי כי תלמוד ערוך

השחר חבל נה"ג שהולא חמ"ו הג' ר' עזריאל הילדעסהיינער כי ליחא. (כז) ע"כ לשון נה"ג. (כח) נרכות דף ח' ע"ג. (כט) שם דף ט' ע"א. (ל) כן הוא נכ"י שלנו. חבל נהעק שד"ל ליחא: מ"מ אקודם קאי. לאחר הנץ החמה סמוך לו ולאחריו שרי. וגיכסא זו כ"ל יתיר נכונה. והכוונה. דהן מיימא דריב"ל. דים לסמוך על ר"ש דק נשעת דהק. לא קאי חלל על אחת קודם הנץ החמה שיואל נה בשל לילה לדברי ר"ש. חבל לאחריו יואל לכתחילה בשל יום. ולפי הכח יד שלנו הכונה. שאף לריב"ל דהן לסמוך על ר"ש חלל נשעת דהק. מ"מ נשעת מיינה. שלא קבעו זמן קיים על הנץ החמה. חלל אקודם לו או לאחריו. ונכסח שד"ל נראה יתיר. ועיין בחוס' יומא דף ל"ז ע"ג ד"ה אמר אב"י (לא) ון ואב"י עד כאן נוסחא אחרת נהעק שד"ל ח"ל: ואב"י לקבוע זמן לק"ש נא. חבל ותיקין לא נכחונו לק"ש. ואב"י סימנא נעלמא יחיב. ע"כ. והנוסחא הזאת והנוסחא שלפנינו לדבר אחד נכחונו. (לג) יומא דף ל"ז ע"ג ועיין היטב שם בחוס' ד"ה אמר אב"י. (לד) שאלו. כן הגיה ר"א"ס נמוקס שהן נכ"י ודפוס. ונהעק שד"ל שאין. (לד) נדפוס: ואפילו מוקדם זמנו אין קפידא. ועל זה הענין ר"א"ס קולמסו ומחוק. (לה) על פ"ק דנרכות ונהולאה של ר' עז"ה ל' 19. (לו) מנילה דף כ' ע"א וכו'. (לז) נרכות דף י"ג ע"א ועיין חוס' ד"ה משוס. (לח) בהן על הארץ כן הוא נכ"י. חלל נדפוס: כהני לועי הארץ ור"א"ס תיקן נמוקמו כנר הנץ החמה ונכ"י של שד"ל: ... על הארץ. (לט) נפרק תפלת השחר דף ל"ז ע"א ועמ"ש בחוס' ד"ה חנה דשמואל ור"א"ס מחק תפילה (כן הוא נדפוס נמוקס תפילין) והגיה, נעמוד" נמוקס בתפלת. ולפי זה הנוסחא מוקדימין לק"ש נעמוד השחר. (נ) שם דף כ"ז ע"ב.

ב. (א) גם תשובה זו העתיק שד"ל מכ"י ספר תשובות הגאונים שלו נכרס חמד שם ל' 32. ושם נראה שהיא תשובה נפני עממה לר' שמעון ולא נכסחה אל התשובה הקודמת. וגם מתחלת נמלת אשר. חבל נכ"י שלנו ונדפוס מתחלת נמלת ואשר. ח"כ היא ממונרת לחשובה שלפניה בזמן ונמוקס, חס גם לא נענין. (ז) נכ"י שלנו וחלל שד"ל כן היא. חבל נדפוס קתם

ה לן לאחורי
 עם הנץ החמה
 לתפלה ולא
 חת קורין שמע
 שמע ולא מצי
 ע או סאחרין
 עם ואמר אב"י
 ה ולא הלכה
 שמעו) אלא
 גינא נמי הכי
 וא] אחתלה
 שאינו עושה
 עם שמשו).
 א הביא רביה
 נאי דמתניתין
 ורביה
 עד שלא תהא
 הנץ ולאחריה,
 לא ארוא
 ר' יוחנן וכו',
 סריך ורמינהו
 ד עם תרתי
 עם השמשו).
 ה הוא לפניו
 מצות ורמינהו
 יוסמן נאולה
 וועם דמומי
 חונים שהעתיק
 לתפלה והלכה
 עם דאחריה לא
 יין לקמן דברי
 ורמינהו קיימא
 או כותייסר
 בוח שאין יכול
 איירי נחפלה
 עד כאן מסר
 חק מהברייתא
 אחת אין מלת
 ע"כ. (כ) שם
 ח' יש גם כאן
 תהא. דל"כ לא
 ע"כ כ"ט ע"ב.
 נדפוס ליחא
 ריש פ' תפלת

חידושי הרשב"א

על הש"ס

לרבינו שלמה בן אברהם בן אדרת

יו"ל על-פי כתבי יד ודפוסים ראשונים
עם הערות והארות ציונים ומראה מקומות

על-ידי

"מכון אור"

מכון להוצאת ספרי ראשונים

ירושלים

ירושלים, תש"מ

לישנא דתמיהא ורבותא. והא דקאמר אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ולא נקט להו תרוייהו לאחר שיעלה עמוד השחר דהוי רבותא טפי כי נפיק בה ידי חובת שניהו. איכא למימר דדילמא לר"ש משמיה דנפשיה נפיק לאחר שיעלה עמוד השחר בשל יום ואפילו עבר וקרא במתכוין לאחר שיעלה עמוד השחר מיד, מה שאין כן בשל לילה דאם עבר ושהה במזיד לא שריא ליה דהוה ליה מעוות ואי נמי עבר דרך פשיעה לא, וכדאמר להו ר"ג לבניו צאו וראו אם לא עלה עמוד השחר, דמשמע שאם עלה עמוד השחר לא היו חייבין לקרות, ור"ג ור"ש שמעון משמיה דנפשיה בחדא שיטתא קיימי לגמרי בין בקודם שיעלה עמוד השחר בין לאחר שיעלה עמוד השחר וכדמשמע בירושלמי, ולתרוייהו כיון דהתחיל זמן קימה ועוד דלשאר מילי יממא הוא אף ע"ג דרובא דאינשי גנו, בקומד קרינו ביה ומדאורייתא שרינו למיקרי לכתחלה אלא דמדרבנו לא יקרא לכתחלה להרחקה בעלמא וכענין שהרחיקו במילה והזאה וטבילה. אבל של לילה לא יקרא לאחר שיעלה עמוד השחר כל שעבר במזיד או בפשיעה. ואם תאמר כיון דאחר שיעלה עמוד השחר אכתי גנו רובא דאינשי והתורה אמרה בשכבך היאך אפשר דשרינן טפי בההוא שעתא בשל יום מחמת מיעוטא דקיימי ממאי דשרינן בשל לילה משום רובא דגנו בה. יש לי לומר דכיון שזה נתעכב ושהה עד השתא דהוי יממא לשאר מילי איכא למיגזר בה טפי דילמא פשע ויתאחר טפי עד שתנץ החמה ואי נמי שעה

דקיימי רובא דאינשי. מאי דליכא למיגזר כולי האי דילמא מקדים וקרי קודם זמנו.

איכא המתני לה אסיפא וכו'. הא גופא קשיא וכו', לעולם יממא הוא והאי דנפיק ביה ידי לילה משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא. כלומר אע"ג דרובא קיימי כיון דאיכא דגנו אכתי נפיק ביה ידי לילה דאכתי בשכבך קרינא ביה. וקשיא לי אי משום מיעוטא דגנו קרינן ביה בשכבך אע"ג דיממא ממש הוי, אי הכי לישרי אפילו לאחר הנץ החמה ואפילו עד שלש שעות כיון דאיכא בני מלכים דגנו. וי"ל דבני מלכים מיעוטא דמיעוטא ניהו. ואם תאמר והא שרינן של שחר עד שלש שעות משום בני מלכים אע"ג דהוו מיעוטא דמיעוטא ומחמתיהו קרינן בקומד עד אותו זמן ומאי שנא שכיבה, י"ל דכיון דמחמת יממא חייבה תורה לקרות בשחר אע"ג דתלי ליה בזמן קימא דינא הוא דנשרי כל זמן קימה ואפילו של בני מלכים. ועוד דאינו בדין דלא יקראו בני מלכים בשל שחר, אבל בשל לילה הנכנס בשל יום אע"ג דתלא ליה בשכיבה כיון דיממא הוא וכולהו אינשי כבר קמו משום מיעוטא דמיעוטא דבני מלכים לא שרינן. והא דרבי שמעון משמיה דרבי עקיבא משמע דאפילו שלא בשעת הדחק קאמר דקודם הנץ החמה קורא הוא של לילה ואפילו בשפשע ונתעכב וא"נ בשנשתהא במתכוין, ותדע לך דמדקאמר ר' יהושע כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק אלמא ר"ש אפילו שלא בשעת הדחק קאמר, ואפשר דר"ש משמיה דר"ע פליג אדנפשיה דוקא

שחרית ואח"כ נזכר שלא קרא ערבית אי יכול לחזור ולקרוא ק"ש של ערבית וצ"ע, ועיין מ"ז נה, ג. 5 פ"א ה"א. 6 עיין במש"כ בהערה 2. 7 בערוך השלחן נה, ח כתב דאין התחלה לשאלה זו דא"א לקרוא של ערבית ושחרית בחד זימנא. וכ"כ לתרץ במגן גבורים נה, ו. ודבריהם תמוהים מאוד, דהרי רבינו וכן הרבה מן הראשונים ס"ל דאפשר לקרוא שניהם בחד זימנא. [ואף לדעת הרמב"ן במלחמות דלכא' ס"ל דא"א לקרוא שניהם ואעפ"כ שואל שאלה זו, כבר כתב במשכנות יעקב ס' ע"ח דג"ל לאחר העיון דגם לרמב"ן יקרא שניהם]. 8 עיין מה שתירץ בזה הרמב"ן במלחמות, וראה במג"א נה, ו, שכתב דהעיקר כרבינו. 9 עיין רשב"ץ. 10 ברשב"ץ כתב דר"ש נמי משמע דלא קאמר אלא בשעת הדחק.

ועיין מעיו"ט ת, ב, אות ק. 4 וכן בתירוץ ס"ל לרבינו דיוצא יד"ח שניהו, וכן משמע מתוס' ט, א, סד"ה לעולם, אולם הרא"ש ס' ט' כתב דשניהם אינו יכול לקרוא [ובב"י ס' נה כתב דיקרא של ערבית, ואולם במשכנות יעקב ס' עה כתב דיקרא של שחרית]. ועי"ש עוד בב"י שתמה על הטור למה לא הביא דברי הרא"ש הנ"ל, ובט"ז שם ס"ק ג' כתב משום דהוה מילתא דפשיטא, ובמא"מ שם תמה ע"ז דהא התוס' והרשב"א פליגי ע"ז, ובא"ר שם תמה על השו"ע דפסק כהרא"ש ולא כתוס' והרשב"א, ובח' אבן העזר למכילתין ח, ב, כתב דאה"נ הטור לא הביא דברי הרא"ש משום דס"ל כתוס' והרשב"א. וכ"כ במשכנות יעקב שם. ויש לעיין לדעת רבינו אי קרא לאחר עמוד השחר יכיון לצאת יד"ח ק"ש של

בשל ליל
במזיד וא
מחמת המ
הדחק ואם
שכן סמוך
דרבי עקי
ונתעכב ו
בשל יום
משעלה ו
של שחר
בההיא ע
דנפשיה ו
יום מיד
לרובא דו
או חד מו
ולרבי ש
לומר דלי
זה בזה א
לאחר ש
החמה ש
דגנו ואע
למיגזר .
דאיכא ר
לא כל ו
הדחק, א
שיכיר ב
ב] ר' עי
אבל מ"
לכתחלה
עדיין. ו
אמר ר'
עקיבא !
ובמא"מ ו
שתמה עי
שיש בדב
נמי במש
בד"ה ול
פירקין ס
[ובמשכנ
דלמא מו
הארוך ו
סא, ל, ה
בפי' חרז

בשל לילה דלר"ש דנפשיה לא קרי בשעבר
 במזיד ואי נמי בפשיעה כבני דר"ג שנתעכבו
 מחמת המשתה ¹¹ אלא א"כ נאנס ומשום שעת
 הדחק ואפילו לאחר שיעלה עמוד השחר מיד וכל
 שכן סמוך להנץ החמה, ולרבי שמעון משמיה.
 דרבי עקיבא קרי אפילו סמוך להנץ ואפילו עבר
 ונתעכב במזיד, אלא דלכתחלה אינו רשאי, אבל
 בשל יום לא פליגי כלל דבין למר ובין למר
 משעלה עמוד השחר הוי זמן קימה וזמן קריאה
 של שחר. ומיהו לא מסתברא דלגמרי קיימי
 בהיא שעתא שעתא בחדא שיטתא דלר"ש משמיה
 דנפשיה הא משמע דלא שרי לכתחלה לקרות של
 יום מיד בסמוך לעלות השחר עד זמן קימה
 לרובא דאינשי דהיינו עד שיכיר בין תכלת ללבן
 או חד מהני זמני דאיכא במתניתין או בברייתא,
 ולרבי שמעון משמיה דרבי עקיבא לכשתימצי
 לומר דלדידיה זמן שכיבה וזמן קימה מעורבין
 זה בזה אפילו שלא בשעת הדחק יוצא משום יום
 לאחר שעלה עמוד השחר דהשתא סמוך להנץ
 החמה שרינן לקרות של לילה משום מיעוטא
 דגנו ואע"ג דהוי יממא לשאר מילי. ועוד דאיכא
 למיגזר ביה טפי משום פשיעותא בשל שחר
 דאיכא רובא דקיימי, ועוד דיממא הוא לכל מילי
 לא כל שכן דשרי למיקרא ואפילו שלא בשעת
 הדחק, אלא שאין ראוי לעשות כן לכתחלה עד
 שיכיר בין חמור לערוד וכדקתני בברייתא [י,
 ב] ר' עקיבא אומר כדי שיכיר בין חמור לערוד
 אבל מ"מ לכשיכיר בין חמור לערוד דמותר
 לכתחלה לר' עקיבא ואע"פ שלא תנץ החמה
 עדיין. וכן נראה מן התוספתא דקתני [פ"א ה"ד]
 אמר ר' יהודה פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי
 עקיבא ואחר רבי אלעזר בן עזריה הגיע זמן

קרית שמע כמדומה אני שנתיאשו מלקרות אלא
 שהן עסוקים בצרכי צבור, קריתי ושניתי ¹² ואחר
 כך התחילו הן ואחר כך נראתה החמה על ראשי
 ההרים ¹³, אלמא דרבי עקיבא מודה הוא דקורין
 של שחר קודם הנץ החמה, אלא שבירושלמי
 [פ"א ה"ד] מצאתי גירסא זו בהפך דהתם אמרו
 וכבר נראתה החמה על ראשי ההרים, דמשמע
 דלרבי עקיבא אינו קורא עד שתנץ החמה ושם
 גירסא שבירושלמי משובשת. וא"כ א"כ לימא
 פעמים שאדם קורא שתי פעמים ביום קודם
 שתנץ החמה ויצא בה ידי חובתו אחת של יום
 ואחת של לילה. תירץ הראב"ד ז"ל משום דשל
 לילה קאמר הכין דתרוייהו נקט להו בדיעבד,
 דשל לילה ודאי קודם הנץ החמה דוקא בדיעבד
 היא, וכן נמי של יום לאחר הנץ החמה בדיעבד
 הוא, אבל קודם הנץ החמה כמצותה היא לרבי
 עקיבא משיכיר בין תכלת ללבן ¹⁴ לכל אדם
 ולותיקין סמוך להנץ החמה. ולי נראה דמשום
 רבותא דשל לילה נקט לה דאי נקיט להו
 תרוייהו קודם הנץ החמה הוה אמינא דבעינן
 שיקרא של לילה מיהא רחוק מהנץ החמה כדי
 קריאה אחת ¹⁵, אבל השתא אשמעינן דקורין של
 לילה אפילו סמוך ממש להנץ החמה. ואפילו
 לגירסא זו שבירושלמי איכא למימר דלרבי
 עקיבא התחלת קרית שמע לכל אדם ואפילו
 לכתחלה משיכיר בין חמור לערוד ולמצוה מן
 המובחר לאחר הנץ החמה ואיהו לית ליה דתפלה
 עם שמש כותיקין, ואי נמי תפלה עם שמש
 למיקרי קרית שמע בעונתה לאחר הנץ טפי
 עדיפא ליה לרבי עקיבא, דאפילו לותיקין נמי הא
 משמע דמצותה לאחר הנץ החמה ולא אמרו קודם
 הנץ אלא משום תפלה דאית להו ייראוך עם

ובמא"מ נח, ג כתב דעוד ראשונים ס"ל הכי ועי"ש
 שתמה על הפר"ח דכ"כ משמיה דנפשיה. וכתב עוד
 שיש בדברי רבינו איזה גמגומים וקצת טעויות. ועיין
 נמי במשכנות יעקב אור"ח ס' עז. ¹¹ וכ"כ לקמן
 בד"ה ולענין וכן הוא ברא"ש, ועיין מאירי ריש
 פירקין סד"ה ונשוב ועיין בס"ז נח, ד. ופ"י ד"ה אמר
 [ובמשכנות יעקב ס' עז כתב דמלישנא דרש"י ד"ה או
 דלמא משמע דבני ר"ג היו אנוסין]. וראה עוד ד"מ
 הארוך ריש ס' צ"ט ובמו"ק שם. ¹² הפר"ח
 סא, י, הוכיח מהך לישנא דאפשר לכפול ק"ש, אולם
 בפ"י חרדים לירושלמי שם כתב: שנית, פסקי משנה

שאני רגיל. והמנחת בכורים על התוספתא שם כתב:
 שנית. משום דלפנ"כ אסור ללמוד. ובחסדי דוד על
 התוספתא שם כתב נמי דיש להוכיח כן דמותר לקרוא
 כל הפרשה, אבל כתב דאפשר רק ביחיד. ועי"ש
 דכתב להוכיח מהכא כמה הלכתא גברותא.
¹³ בתוספתא לפנינו הגירסא: וכבר נראתה החמה
 על ראשי ההרים כמו בירושלמי, וכן הוא בספר
 המנהיג הלכות תפלה סימן כ"ה, ועיין במראה פנים
 על הירושלמי שם. ¹⁴ קצ"ע דלדעת ר"ע זמנה
 משיכיר בין חמור לערוד והביאה רבינו לעיל.
¹⁵ עיין א"ר נח, ט. ^{15*} יש גורסים מותרים,

שמש. וכדי שישמוכו גאולה לתפלה הא משום מצותה דקריית שמע גופא לא. ולענין פסק הלכה קימא לן בשל לילה כרבי עקיבא ובשעת הדחק דוקא. וכדאמר רבי יהושע בן לוי כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק ואפילו סמוך להנץ ממש הואיל ואיכא אינשי דגנו, אבל במי שעבר במזיד ונשתהה לא, ואפילו בפושע נמי, ולא דוקא סמוך להנץ אלא כל לאחר שעלה עמוד השחר אסור. וכמעשה דר"ג דאמר להו לבניו, אם לא עלה עמוד השחר חייבים *¹⁵ אתם הא עלה לא, ואיננה ודאי משמע דלא שוגגין גמורין היו אלא פושעים לפי שנמשכו אחר עניני המשתהה ¹⁶. ולענין קריאה של שחר נמי מעמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן, לכתחלה לא יקרא דהא לא אשכחן מאן דשרי לכתחלה קודם שיכיר בין תכלת ללבן, ואפילו רבי שמעון בן יוחאי לאו לכתחלה קאמר אלא בשעת הדחק דהא פעמים שאדם קורא קאמר, ואפילו תאמר דר' שמעון שלא בשעת הדחק קאמר אלא שקדם מדעת וקרא, מ"מ כיון דרובא דאינשי גנו לא שרינן לכתחלה אלא בשעת הדחק, ומיהו בשעת הדחק במי שהשכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל לעמוד ולא לכיין אפילו לפרשה ראשונה ואפילו עד על לבבך ¹⁷, הרי זה מותר לקרות משעלה עמוד השחר, דהא ודאי לא גרע לענין קריאה של שחר מיעוטא דקיימי לאחר שיעלה עמוד השחר מיעוטא דגנו סמוך להנץ לענין קריאה של ערב, אלא עדיף טפי משום דהכא איכא תרתין, חדא דמיעוטא מיהא קיימי, ועוד דהוי יממא לכולהו מילי דעלמא, והתם הויא איפכא דהוי מיעוטא דגנו ויממא הלכך במקום אונס מיהא שרי. ואם תאמר והא תניא [ל, א] השכים לצאת לדרך מביאיין לו שופר ותוקע לולכ ומנענע מגילה וקורא בה ומתפלל, וכשיגיע זמן קריית שמע קורא דאלמא אפילו ביוצא לדרך

לאחר שיעלה עמוד השחר אינו קורא, ומדתני שופר ותוקע לולכ ומנענע מגילה וקורא בה ודאי לאחר שיעלה עמוד השחר היא. יש לי לומר דהתם ביוצא בשיירא אי נמי במקום שאין שם גדודי חיות וליסטים, ואפילו הכי מתפלל קודם צאתו משום דכולה תפלה בעיא עמידה בשאפשר וכוונה, ואפשר שלא יודמן לו בדרך, אבל קריית שמע שאינו צריך אלא פסוק דאשון, אי נמי עד על לבבך ¹⁸ כדאיתא לקמן [יג, ב] מזדמן הוא לו בסתם דרכים הלכך מתאחר הוא למצוה מן המובחר עד זמן המקרא, וכענין שאמרו בירושלמי גבי הפסקה דגרסינן התם [ה"ב] תמן תנינן מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה. אמר רבי בא קריית שמע אינה צריכה כוונה ותפלה צריכה כוונה אמר רבי מונא קשיתא קומי רבי יוסה ואפילו תימר קריית שמע אינה צריכה כוונה שלשה פסוקים הראשונים אינן צריכין כוונה מן גן דאינון ציבחר הוא מיכוין. ואי קשיא לך עוד הא דתניא במס' יומא [לו ב] הקורא עם אנשי משמר לא יצא מפני שהן מקדימים ואנשי משמר בודאי לאחר עלות השחר היו קורין. ואפילו הכי קתני שהקורא עמהם לא יצא. איכא למימר דהתיא ליתא, ואי נמי איתא לאו למימרא שלא יהא יוצא בשעת הדחק במשכים לצאת לדרך, אלא שלא יצא ידי מצוה מן המובחר ¹⁹. ואי נמי אפשר במי שקורא שלא בשעת הדחק אלא מדעת שלא יצא כלל וצריך לחזור ולקרות בעונתה, ואף ע"ג דמברך יוצר אור אין בכך כלום דמכיון שעלה עמוד השחר שפיר מצי קרי יוצר אור וכאנשי משמר. והא דאמרינן לקמן [יא, ב] גבי אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת אילימא דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור דילמא לא מטא זימניה ההוא דיחויא בעלמא אבל למסקנא הא אסיקנא התם דאמר יוצר אור ²⁰. קצרו של דבר בשל ערבית לאחר שיעלה עמוד השחר עד שתנץ החמה לא יקרא אלא בשעת

כן הוא בבעה"מ ד"ה תניא ועיין מאירי ריש מכילתין ד"ה ונשוב. ומלאכת שלמה על משניות. 16 עיין לעיל הערה 11. 17 עיין מש"כ בזה רבינו לקמן יג, ב. ד"ה א"ר נתן. [וע"ע מג"א נח, ד]. 18 וכ"כ במלחמות. ובמשכנות יעקב ס' עז תמה דהא דומיא דאנשי מעמד דלא יוצאין לגמרי. 19 וכ"כ לקמן

יב, א. ד"ה ושמע מינה, אולם צ"ע דסותר למש"כ בתשובה ס' שיח דכל ימי המקדש היתה אהבת עולם נקראית יחידית וכ"כ בתשובה שיו. ועיין במג"א נח, ג. ובא"ר שם, ה. כתב דבתשובה לא כתב כלל לענין דינא וכו' עיי"ש. ובמהזיק ברכה ס, א. הקשה ממש"כ בתשובה ס' מן, עיי"ש במש"כ. וע"ע לקמן

הדחק הא השכיבנו. לילה כלל שחר משעו תכלת ללב הא בשעת יוצר אור, ואפילו לכו והולך עד . יהודה כוון ממתין כוח כדי שיגמו לתפלה וגמ וזהו למצוה לא פליגי א תפלה שתו לאחר עד נ הא משום למצוה מן ו לקמן (כו) ורמינן עלה שיסמוך גו ופרקינן כי כי תניא וותיקין הו אמרינן נכ כרבי אליעז וכו', אלמא שהותיקין דפליגי בה. דגרסינן התו בין חמור ל רחוק ד' אכ

יא, א, בד"ה יעקב שם ד דמתני' דבע ותיקין נאמר במאירי שם תיכף שיצא משמע דומם אמר אביי. ונ ב"י ס' נ"ח

מאן דמר בין זאב לכלב בין חמור לערוד כמאן דמר בין תכלת לכרתני, ומן דמר כדי שיהא רחוק ארבע אמות מחברו ומכירו, כמאן דמר בין תכלת ללבן²¹ אבל אמרו מצותה עד הנץ החמה כדי שיהא סומך, אלמא כולי עלמא מודו דלמצוה מן המובחר כותיקין. והא דאמרינן ביומא (לז, ב) אף היא עשתה גברשת של זהב בשעה שהחמה זורחת ניצוצות יוצאות ממנה וידעו כל העם שהגיע זמן ק"ש. ואמר אביי לשאר עמא דבירושלים דמשמע דאינו מתחיל עד אחר הנץ החמה, לא קשיא דהתם לציבור שאי אפשר להם להתקבץ ולכוין כותיקין²², ועל זה אנו סומכין שלא לעשות כותיקין, כל זה נראה לפי שיטתו של הרב אלפסי ז"ל. אבל ר"ת ז"ל כתב בתשובה²³ דזמן ק"ש אינו אלא עד לאחר הנץ החמה וכהיא דיומא דגברשת של זהב וכרשב"י משמיה דרבי עקיבא דאמר פעמים שאדם קורא שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ, ודוקא לאחר הנץ קאמר וכדפסק ריב"ל כותיה והותיקין היו ממהרין קודם זמנה²⁴ ומשום עלה מדתניא מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמכו גאולה לתפלה, והא דאמר אביי כאן לק"ש כותיקין לאו למימרא שיהא הלכה בק"ש עצמה כותיקין אלא לסימנא בעלמא נקט לה, וה"ק לק"ש לדידן כותיקין לתפלה דהיינו סמוך להנץ החמה מלאחריו. וכדאמרינן גמי לתפילין כאחרים ואף על גב דאחרים לא דברו כלל מתפילין, אלא דזמנן של אחרים בק"ש נקט לה בסימנא בעלמא לתפילין לדידן, וכן גמי תנן במגילה (כ, א) אין טובלין ולא מזוין ולא מוהלין אלא ביום וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה וכלן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, אלמא דבר שמצותו ביום מצותו למובחר משעת הנץ

הדחק הא בשעת הדחק קורא ובלבד שלא יאמר השכיבנו. לאחר שתנץ החמה אינו קורא של לילה כלל והרי זה מעוות לא יוכל לתקון. ושל שחר משעה שעלה עמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן לכתחלה לא יקרא אלא בשעת הדחק הא בשעת הדחק קורא וקורא בברכותיה ואפילו יוצר אור, משיכיר בין תכלת ללבן רשאי לקרות ואפילו לכתחלה כסתם מתני' וגמשיך אותו זמן והולך עד ג' שעות ביום כר' יהושע וכדפסק רב יהודה כוותיה, ואלא מיהו למצוה מן המובחר ממתין כותיקין עד שעה הסמוכה להנץ החמה כדי שיגמור עם הנץ החמה ויסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום וכדפסק אביי לקמו. וזהו למצוה מן המובחר ולא לעיכובא דותיקין לא פליגי אשיעורי דמתני' ודבריייתא אלא דמשום תפלה שתהא עם הנץ החמה הוא שמצריכין לאחר עד סמוך להנץ ומדכתיב יראוך עם שמש הא משום חובת ק"ש לא²⁰, וכלהו תנאי גמי למצוה מן המובחר כותיקין סבירא להו וכדמשמע לקמן (כו א) דתנן תפלת השחר עד הצות ורמינן עלה מדתניא מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. ופרקינן כי תניא הויתיקין, אלמא מדקאמר כי תניא הויתיקין ולא קאמר הא מני וותיקין היא משמע דותיקין לאו מפלג פליגי. ואמרינן גמי לקמן (כה, ב) לימא תנן סתמא כרבי אליעזר אפילו תימא כרבי יהושע ולוותיקין וכו', אלמא דותיקין מודין לרבי יהושע. אלא שהותיקין למצוה מן המובחר אמרו וליכא מאן דפליג בה. ועוד מצאתי כן בירושלמי בהדיא דגרסינן התם [ה"ב] אית תני תנו בין זאב לכלב בין חמור לערוד אית תני תנו כדי שיהא ארם רחוק ד' אמות מחבירו ויכרנו. הוון בעיי מימר

שזה. ועיין שו"ע ס' י"ח וס' ל' ועי"ש בפמ"ג שכתב שאין זמנם שיה ובתהלה לדוד שם תמה עליו דהעלים עיניו מהירושלמי ומדברי רבינו, ועי"ש עוד ס' גו. ועיין מגן גבורים ריש ס' נח. ובתהלה לדוד ס' יח ס"ק ו. 22 ובמשכנות יעקב שם כתב דמ"מ לישנא הבריייתא: הכל יודעין שהגיע זמן ק"ש מוכת דזמן ק"ש מהנץ, דאל"ה הו"ל הכל יודעין שהגיע זמן תפלה. 23 ספר הישר דפוס ברלין ס' ת, א. 24 וכן משמע בירושלמי דאמר התם מר עוקבא

יא, א, בד"ה והא דגרסינן. 20 ועיין במשכנות יעקב שם דהוכיח מהא דאמרינן בגמ' (כה, ב) דמתני' דבעל קרי כרבי יהושע וכותיקין, דדין ותיקין נאמר גם לגבי ק"ש ולא רק לתפלה, ואולם במאירי שם כתב דקורא ק"ש במים כדי שיתפלל תיכף שיצא מן המים עם דמדומי תמה. 21 קצת משמע דזמנם שיה וסותר למש"כ לקמן י, א, ד"ה אמר אביי. וכן נראה מתר"י סד"ה אמר אביי, ועיין ב"י ס' י"ח ופר"ח שם ס"ק א' כתב דזמנם אינו

א, ומדתני
א בה ודאי
לי לומר
שאין שם
פלל קודם
בשאפשר
אבל קרית
אי גמי עד
זמן הוא לו
למצוה מן
בירושלמי
זמן תנינן
אמר רבי
ה ותפלה
קומי רבי
יכה כוונה
כוונה מן
א לך עוד
עם אנשי
גשי משמר
אפילו הכי
א למימר
מרא שלא
את לדרך,
וואי גמי
אלא מדעת
ונתה, ואף
ם דמכיון
יוצר אור
א, ב] גבי
ת אילמא
דילמא לא
ל למסקנא

עלה עמוד
לא בשעת

תח למש"כ
אהבת עולם
דין במג"א
כתב כלל
א. הקשה
ועי"ע לקמן

החמה²⁵, ויש בזה כמה גמגומין, והראשון נראה עיקר.

[ט, א] אמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו. פי' הרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל לא שלא יאמר כל אותה ברכה כלל דהא בעינן שתיים לאחריה אלא שלא יאמר אותן המלות מפני שאינו זמן שכיבה אלא מתחיל הברכה תקננו בעצה טובה מלפניך¹. והא דא"ר זירא אפשר לומר דלאו דוקא בקורא קודם הגן החמה ממש קאמר אלא כל שקורא לאחר שיעלה עמוד השחר דכיון דקימי אינשי תו ליכא למימר השכיבנו², ואפשר לומר דכל זמן דרובא גנו אמרינן. והראשון נראה עיקר.

ובני רבן גמליאל עד השתא לא שמעינן להון וכי³. אמר להו רבנן כותי סבירא להו והא דקאמרי עד הצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. נראה לי מכאן דהא דאורי להו רבן גמליאל אפילו רבנן מודו בה דלא פליגי אלא בלכתחלה, שאלו נחלקו עליו בהא מ"מ אינהו לא הוו עבדי כיחידאה, וכיון דאיפסקא הלכתא כרבן גמליאל אלמא אפילו לכתחלה יכול להתעכב מלקרות עד שעה הסמוכה לעליית השחר, ואפילו לרבנן נמי לאחר הצות הוא דאינו יכול להתעכב מדעת, אבל אלו רצה להתעכב לקרות ולשנות ולהתעסק במלאכתו עד הצות רשאי, והא דתניא לעיל (ד, ב) חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי אוכל קימעא ואישן קימעא ואחר כך אתפלל וכי' אלא הולך לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה וקורא קרית שמע ומתפלל. דוקא אוכל וישן קאמר דלא, כדי שלא יבא לידי פשיעה ואפילו ר"ג מודה בדבר זה מפני שהן דברים שמביאין לידי פשיעה, וכיון שנכנס אדם בתוך זמן חובתו אינו רשאי לאכול

ולישן עד שיקרא ויתפלל, ולא עוד אלא אפילו התחיל מפסיק לק"ש דאורייתא, כדמשמע התם בפ"ק דשבת (ט, א) וה"ה לכל השנויין שם בשבת בכניסה למרחץ וישיבה לפני הספר הא לשאר דברים לא, שלא מצינו שחייבו בשום מקום להתפלל תפלת הערב משעה שנכנס בתוך זמנו אלא שלא יתחיל במלאכות המביאות לידי פשיעה וה"ה כאן. וכנ"ל ממה שאמרו בירושלמי דגרסינן התם רבי יוסי מפקד לחבריא אן בעתון מתעסקא באורייתא תהוון קריין שמע קודם לחצות ומתעסקין, מלתא אמרה שהלכה כחכמים, אלמא אפילו לחכמים אינו צריך לקרות משהעריב אלא קודם לחצות, ומחצות עד עלות השחר לר"ג כעד הצות לרבנן וכי היכי דלרבנן יכול להתעכב עד חצות יכול להתעכב עד שיעלה עמוד השחר לר"ג. ועוד דמיהא דירושלמי גופה שמעינן לה דאי איתא דלר"ג אינו רשאי מחצות ולהלן, מאי קאמר זאת אומרת הלכה כחכמים דילמא כר"ג ובהא כולו עלמא מודו שצריך לקרות לכתחלה קודם חצות, כנ"ל. אלא שלא כתב כן הרב אלפסי ז"ל ושאר הגדולים ז"ל, ונראה מדבריהם שכיון שנכנס בתוך זמנו אינו רשאי להתעכב אלא צריך לקרות, כפשטה דהיא ברייתא דאדם בא מן השדה בערב וכי', ומה שנ"ל כתבתי. ומ"מ למה שכתבתי וכ"ש לדעת הראשונים ז"ל הא דאמרינן בגמ' [ד, א] חכמים כמאן סבירא להו וכי' לעולם רבנן כר"ג ס"ל והא דקתני עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם, וכמו שעשו סייג זה כך (חצות) [עשו⁴] סייג מחצות ולמטה⁵, שאם אתה מתיר לו פעמים שהוא חושב שלא עלה עמוד השחר ועלה, ור"ג אע"פ שהוא עושה סייג באוכל וישן אינו עושה סייג לאחר חצות שאינו מצוי, כנ"ל.

ורמיהו הלל שבבבלי פסחים ואבילות פסחים

בראש יוסף. [וברבינו מנחם פ"א מק"ש ה"י כתב דאומר השכימנו]. 2 עיין רשב"ץ שבאר כן דעת רש"י ולא כמו שפירשוהו שאר הראשונים, [ובא לאפוקי את הפירוש השני שבדברי רבינו]. 3 ובגמ': ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג, ועיין דק"ס וב"ב. 4 ע"פ הרשב"ץ. 5 עיין כ"מ פ"א מק"ש שכנראה מבאר את הגמ' באופן אחר וכ"כ

הותיקין היו משכימין וכי', ולדידן הותיקין מאחרין ולר"ת א"ש. 25 משמע קצת דס"ל לרבינו בדעת ר"ת דבעדבד יצא בעלות השחר כמו כל המצוות. אולם מתוס' יומא לו, ב. וכן ברמב"ן במלהמות משמע דאינו יוצא וע"ע במשכנות יעקב הג"ל. [פ, א] 1 עיין תוס' והרא"ש דחולקים, ובאור"ש פ"א מהל' ק"ש ה"י הכריח כדעת הרי"ף גאות. ועיין

וקרית שמע השחר. ואוי עזריה. ומ חכמים. עד העבירה כמו ברייתא אפ בפלוגתא דו משמע דלרב מדרבנן עד דאם כן דבו הפסח אינו מדאורייתא ו דלמא מדרב דאמר דמדאו מודה הוא ד חצות כדי לו אם כן מאי עקיבא אינו ועוד קשיא תרמיה, אלא התם דלרבי שיעלה עמוד תרמייה, אלו למאי דקס"ו התם אי אנ עזריה. חדא דאינו נאכל דכל הני דא אינו נאכל ו כדאיתא התו מצותה עד ש

בראש יוסף ריש פירקין ו והלל בבבלי ד עיין הג"מ דמהפך הקוש 8 הרשב"ם פ

* עד כאן בנו מתחיל הוא אחדות בצילו הקטע הנ"ל ו בתשובות הר שם בתחילת

בשלש שעות. הקורא מכאן ואילך - לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה. גמרא... ואחרים אומרים: משיראה את חברו רחוק ארבע אמות ויכירנו. אמר רב הונא: הלכה כאחרים. אמר אביי: לתפילין כאחרים, לקריאת שמע כותיקין, דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. אמר רבי זירא: מאי קראת? "ויראך עם שמש ולפני ירח דור דורים".

ציון א. ואיזה הוא זמנה ביום? מצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה. כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה. וישעור זה כמו [עישור] שעה קודם שתעלה השמש, ואם איחר וקרא קריאת שמע אחר שתעלה השמש - יצא ידי חובתו, שעונתה ער סוף שלש שעות ביום למי שעבר ואיחר.

מי שהקדים וקרא קריאת שמע של שחרית אחר שיעלה עמוד השחר, אף על פי שהשלים קודם שתנץ החמה - יצא ידי חובתו, ובשעת הדחק כגון שהיה משכים לצאת לדרך - קורא לכתחלה משעלה עמוד השחר.

(רמב"ם קריאת שמע א, יא-יב)

זמן קריאת שמע של שחרית משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ארבע אמות ויכירנו, ונמשך זמנה עד סוף שלש שעות, שהוא רביע היום, ומצותה מן המובהר לקרותה כותיקין... שהיה מכוונה לקרותה מעט קודם הנץ החמה... כדי שישמיע קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך לה התפילה מיד בהנץ החמה, ומו שיוכל לכוין לעשות כן - שכרו מרובה מאד. הגה. שעור הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ.

(אורח חיים נח, א)

זמן תפילת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב "ויראך עם שמש", ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח - יצא, וכו'.

(שם פט, א)

זמן קריאת שמע בשחרית לכתחילה וזמן ותיקין

א. ביאור דברי אביי לקרא כותיקין. במשנה נחלק רבי אליעזר ורבי יהושע מאימתי קורין את שמע בשחרית, ובגמרא הוסיפו את דעתם של אחרים, ורב הונא פסק כמותם, אבל אביי אמר שהזמן לקריאת שמע הוא של ותיקין, וראה כאלו אומר כדברי אף אחד מהתנאים.

התוספות (ד"ה לק"ש כותיקין), הרא"ש (סי' י) והרשב"א (ח, ב) ד"ה קצרו של דבר) מסבירים שאביי אינו בא לחלוק על הדעות שבמשנה ובברייתא, אלא בא לומר שמצוה מן המובהר שימתין ולא יקרא קריאת שמע עד השעה הסמוכה להנץ החמה, כדי שיגמור עם הנץ החמה ויסמוך גאולה לתפילה שזמנה או, כדברי רבי זירא על פי הפסוק "ויראך עם שמש ולפני ירח דור דורים".

הרשב"א והרא"ש מביאים ראיה מהירושלמי (ה"ב) שם מבואת הדעת של התנאים שבמשנה לגבי תחילת הזמן לקריאת שמע, והוסיפו שמצותה עם הנץ החמה, כלומר שאין זו מחלוקת אלא מצוה מן המובהר.

אולם הם מקשים מהגמרא במסכת יומא (לו, ב) שם מסופר על גברת של זהב שכאשר היתה מחזירה את קרני השמש המתנצצות ממנה - ידעו שזה הזמן לקריאת שמע, משמע שאין קוראים עד הנץ החמה ממש. הם מתרצים שהסימן הזה נתקן עבור רוב העם שאינו יכול להקדים ולקרא לפני הנץ החמה.

מאידך גיסא ישנה שיטה אחרת לגמרי המסתמכת על הגמרא במסכת יומא וקובעת שזמן קריאת שמע מתחיל רק בהנץ החמה. זוהי דעת בעל המאור (דף ב, א בדפי הרי"ף) ורבינו תם (בספר הישר סי' ח, ומוכאים הדברים בח"י הרשב"א ובתוספות ביומא), ושיטתם קשורה לסוגיה דלעיל (ת, ב) אשר דנה על הזמן מעלות השחר ועד הנץ החמה אם אומרים בו קריאת שמע של ערבית או של שחרית או של שניהם. לדעתם אי אפשר לומר שיקראו בזמן אחד גם של שחרית וגם של ערבית, לכן כיון שנפסקה ההלכה שעדיין קוראים בזמן הזה קריאת שמע של ערבית - על כרחו יש לומר שלהלכה קוראים קריאת שמע של שחרית רק מהנץ החמה ואילך, וזהו המנהג הנכון שאליז מתכוון אביי כדבריו. כדבריהם כותבים גם הראב"ה (סי' כה) ורבינו שמחה (מובא בהגהות מיימוניות אות ח), ויצא שאביי אכן בא לומר שאין הלכה כדברי התנאים שבמשנה ובברייתא אלא כדברי רבי שמעון בן יוחי בשם רבי עקיבא לעיל (ת, ב) שקוראים קריאת שמע של ערבית עד הנץ החמה, ופסק רבי יהושע בן לוי כמותם.

אמנם יש חילוק דעות בתוך השיטה הזו, בקשר לביאור מנהג הותיקין שבגמרא, שהרי אמרו שהיו גומרים אותה עם הנץ החמה, משמע שקראה מקדם, ועל כן מפרש רבינו תם שאביי לא התכוון שינהגו כמותם, אלא הביא את מנהגם לסימן בעלמא: כשם שהם הקפידו לסיים את הקריאה בזמן הנץ ולהתפלל מיד - כך יש להקפיד בקריאת שמע עצמה שיקראה עם הנץ החמה. מאידך גיסא מביאים התוספות במסכת יומא את פירושו הרי"ח שגומרים, היינו קוראים, כלומר שזהו מנהג הותיקין לקרוא קריאת שמע עם הנץ החמה. לפי דבריו יוצא שהפסוק "ויראך עם שמש" מובא בקשר לזמן של קריאת שמע, וכבר

ב. פסיקת ההלכה במחלוקת התנאים. לעיל נתבאר הנך בביאור דברי אביי, ופרט לשיטת רבינו תם ובעל המאור מתברר שאביי לא בא להלכה כדברי אחד מהתנאים, אלא רק לומר שמצוה מן המובהר לקרוא קריאת שמע להנץ החמה. מעתה נותר עדיין וצורך לקבוע את ההלכה במחלוקת זו מאימתי קורין את שמע בשחרית. בפשוטו יש לומר שהלכה כאחרים שרב הונא פסק כמותם, כלומר שקרא משירא חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו, וכן כותב רבינו יונה (דף ד, ב בדפי הרי"ף), ושמלשון הגמרא נראה שאף אביי מסכים עמו.

לעומת זאת כותב הרא"ש שתחילת הזמן הוא משיכיר בין תחלת ללבן כדברי תנא במשנה, שזו סתמא דמתניתין, אולם מהמשך דבריו נראה שסובר שהזמן של תנא הוא הזמן של אחרים, וכך מובא בירושלמי (ה"ב): "מאן דאמר כדי שיהא רחוק מ ארבע אמות ומכיר - כמאן דאמר בין תחלת ללבן".

כדברי הרא"ש כותב גם הרשב"א, וההסבר לפסיקה מובא בבית יוסף, אולם יש שמדברי הרמב"ם בהלכותיו משמע לכאורה שאלה שני זמנים שונים. כך מוכיח שכותב בהלכות ציצית (ג, ח) שזמנה משיכיר בין תחלת ללבן, ובהלכות תפילין שזמנם משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות, משמע שאין זה אותו הזמן, ועו בכירור הלכה לקמן ציון ב.

ג. שיטת ההלכה. הרי"ף (דף ה, א) כותב שהלכה כותיקין ומסופר ש אחד יכול לנהוג כמותם, ומסיים שמצוה לקרותה קודם הנץ החמה כדי שלא יחפל לאחר הנץ החמה.

רבינו יונה תמה על דבריו שאינם ברורים, שכן מדוע כתב שאין יכולים לנו ומסכים שכך יעשו. אבל הוא מסביר שכוונת הרי"ף בדבריו שלא כל אדם יכול את הקריאה בדיוק באופן שסיים קריאת שמע בזמן הנץ החמה, לכן הוא כותב ש לפחות פרשה ראשונה קודם הנץ, והרשב"א מפרש שכוונת הרי"ף שתחילת ב שמע לאחר הנץ.

הבית יוסף (סי' נח) מדייק בלשון הרי"ף שכותב שהלכה כותיקין, מכאן שסובר דבריו אביי מכוונים רק למצוה מן המובהר אלא לקביעת הלכה, כלומר שזוהי דעה שיש לקרוא קריאת שמע רק מהזמן הסמוך להנץ החמה ולא מקדם. נמצא שאין כדברי התנאים שבמשנה ואף לא כדברי אחרים, אלא כאביי שהוא בתרא, ולפי ש שקרא מעט קודם להנץ החמה. נראה להוסיף שדבריו נקבעו להלכה כיון ש הובאה ברייתא כמותו לומר שאף בין התנאים היתה דעה כזו.

כאמור, אף רבינו תם מפרש שלאביי יש דעה שונה לגבי הזמן של קריאת שמע בעוד שלדעתו הכוונה שיקרא מיד עם הנץ החמה - הרי לפי הרי"ף יוצא שהו סמוך ממש לפני הנץ החמה.

נראה שבדרך זו ניתן להבין את כל דברי הרי"ף, שכן אילו היתה ההלכה שקרא משעה שיכיר את חבירו, ומנהג הותיקין הוא רק למצוה מן המובהר - אין לחוש א מעט קודם לזמן של הותיקין. אבל כיון שההלכה היא שיקרא רק מהזמן הסמוך החמה, יוצא שיש חשש שלא יוכלו לכוון לזמן הזה ויקראו עוד מקדם. לפיכ הרי"ף שיקרא מקדם ולא יחוש אם חלק מהפרשיות יאמר לאחר הנץ, ובלבד של עוד לפני הזמן.

גם הרמב"ם אינו מוכיח את הזמן של התנאים במשנה ולא של אחרים, כי אם ז של הותיקין שהוא קודם הנץ באופן שמתחיל בתפילה בהנץ החמה, ומפרש הב שדעתו כדעת הרי"ף שדברי אביי הם להלכה ולא רק למצוה מן המובהר. עם זאת הרמב"ם כותב הלכה גם לדין בדיעבד, שאם השכים וקרא קריאת ש שיעלה עמוד השחר - יצא ידי חובתו. אולם הלכה זו אינה מבוססת כלל על שבסוגייתנו אלא על הסוגיה לעיל (ת, ב ציון ג-ג), שם התבאר הדין בשע שקרא כבר מעלות השחר.

השלחן ערוך פוסק שקרא משיראה את חבירו, דהיינו כאחרים, כשיטת ה הרא"ש ורבינו יונה, וכותב את מנהג הותיקין כמצוה מן המובהר שיקראו מעט החמה. עיין עוד לקמן דף י, ב ציון ד בענין סוף הזמן של קריאת שמע בשחרית.

דף ט: גמרא. אמר אביי: לתפילין - כאחרים.

ציון ב. ...ומאימתי זמן הנחת? משיראה את חבירו ברחוק ארבע ויכירה, עד שתשקע החמה.

(רמב"ם תפילין)

זמן הנחת בבוקר - משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק אמות ויכירנו.

(אורח חיים)

מאימתי מניחים תפילין ולובשים ציצית

אביי אומר שהלכה כאחרים לגבי תפילין שנימים משיראה את חבירו ברחוק אמות, ורש"י מפרש שמצוה הנחת קודמת לקריאת שמע.

גמרא
טו
בגמרא
בבב

